

АНОТАЦИЯ НА МАТЕРИАЛИТЕ

(по чл. 65 от ПРАСПУ)

на гл. ас. д-р Лилия Драгомирова Иванова
за участие в конкурс за заемане на академичната
длъжност „доцент“

януари, 2023 г.

АНОТАЦИЯ НА МАТЕРИАЛИТЕ

на научната продукция и публикациите, подадени за участие в конкурс за академичната
длъжност „доцент“, обявен в ДВ, бр. 92 от 18.01.2022 г.

и

САМООЦЕНКА НА ПРИНОСИТЕ

В обявения конкурс участвам със следната продукция, която не е била представяна пред Специализирания научен съвет по езикознание към ВАК за придобиване на образователната и научна степен "доктор": **2 монографии** – първата е преработено, актуализирано и съкратено издание на дисертационния ми труд, втората е хабилитационен труд (обсъден на разширен катедрен съвет от 14.10.2023 г.) и **20 статии**, издадени в сборници и периодични издания. Всички са писани след защитата на дисертацията ми и не повтарят включените в предишната процедура. Акцентите и приносите поотделно ще бъдат изнесени след заглавието на всяка от представените работи. Накрая се предлага и обща самооценка на приносите.

I. ХАБИЛИТАЦИОНЕН ТРУД – МОНОГРАФИЯ:

Лилия Иванова. Семантични и функционални особености на темпоралните наречия в българския език в съпоставка с полския език. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2023 г., 277 с. ISBN 978-619-202-823-7

Обект на изследването са функционално-семантичните особености на наречията за време в българския език като група лексеми, изпълняващи ролята на лексикални модификатори в периферията на функционално-семантичното поле темпоралност. За съпоставка е привлечен полският език. **Книгата е първо съпоставително монографично изследване на семантиката и функцията на темпоралните наречия в българския и полския език, представени като единна система, функционираща в периферията на широко възприетото функционално-семантично поле на темпоралността.** Тази система от значения тук се обединява под наименованието *темпорална адвербиалност*. Понятието *време* в това изследване се възприема в широки граници – и като местоположение във времето, и като темпорално отношение, и като повтораемост, и като продължителност, и като времева подреденост.

Основен обект на работата са т.нар. чисто темпорални наречия в българския език (отговарящи на въпроса *кога?*) като главен представител на славянските езици със запазена и дори обогатена глаголна система и с различни възможности за изразяване на темпоралност. За съпоставка е избран полският език като един от славянските езици, редуцирали темпоралната система, наследена от праславянския, при които лексикалните средства изпълняват особено важна роля за определяне на темпоралните отношения. Централен интерес в това изследване представлява избрана група темпорални наречия в

приглаголна употреба, като се вземат предвид основно глаголни форми в изявително наклонение. Вниманието е съсредоточено основно върху представянето на семантичния потенциал на група темпорални наречия с оглед връзката *наречие – време*.

Първа глава разглежда наречията за време в езиковедската литература, посветена на българския и на полския език. Първо се разглежда ролята на наречието сред другите части на речта, като се анализират и систематизират дефинициите още от най-ранните български граматика до трудове, излезли в най-ново време. Вследствие на направения обзор се стига до следните изходни моменти относно мястото на наречието сред останалите части на речта и диференциалните му черти: в морфологично отношение наречието е неизменяема част на речта, което го сродява със служебните думи, а в синтактично отношение то е единствената неизменяема част, която може да изпълнява самостоятелни синтактични функции, което го прави самостоятелна дума. В плана на синтагматиката наречието може да се свързва подчинително чрез прилагане или предложно с глагол, име (съществително, прилагателно, числително), местоимение или с друго наречие. Основната му функция е да пояснява глагол. Най-рядко наречието пояснява съществително име, като в тези случаи обикновено се отнася към неизразен формално предикат. В семантично отношение наречието е дума, която означава най-общо признак. Синтактичните функции, които може да изпълнява наречието, са обстоятелствено пояснение (когато наречието е в приглаголна позиция) и несъгласувано определение (когато е в приименна позиция или в съчетание с друго наречие). Най-характерната синтактична функция на наречието е обстоятелствената. Наречието се прилага към другата дума, като я пояснява, но самото то не се засяга от нейната семантика. Най-често е в съседство с поясняваната от него дума, но може да има променлива линейна позиция. Наречието няма свързваща функция.

В следващите части на тази глава се стеснява обектът на интерес до мястото на темпоралните наречия сред групата на наречията като цяло, а също и в темпоралната организация на изказването. Прави се преглед на видовете наречия за време според различните критерии, прилагани в научната литература, като с оглед на тематиката на изследването по-специално внимание се обръща на подялбата *по значение*.

Във втора глава се предлага **детайлна класификация на семантичните типове темпорални наречия** в българския език в съпоставка с полските наречия за време, като се разглеждат като отделна подсистема, наречена *темпорална адвербиалност*,

Наречията се представят като основни лексикални модификатори в периферията на функционално-семантичното поле *темпоралност*. Семантично лексемите, които се представят като част от темпоралната адвербиалност, не са еднородни – едни от тях означават локализация на събитието във времето (отговарят на въпроса *кога?*), други показват честотата на събитията (отговарят на въпроса *колко често?*), трети показват продължителността на събитието (отговарят на въпроса *колко дълго?*), четвърти показват темпото, с което се извършват действията (отговарят на въпросите *с каква бързина?* *с какво темпо?*), а отделно съществува и група наречия, за обособяването на която семантичните критерии се съчетават с прагматичните – групата на оценъчните наречия, при които на преден план изпъква възможността да се предава темпорална оценка на действията, т.е. отношение към дадена средна норма, към очаквано или желано време. Всяка една от подгрупите, които се разграничават в системата на темпоралните наречия, се представя с оглед на различите семантични признаци, които са ѝ присъщи, както са приложени и наречия, които влизат в тези групи. Основният фокусът е върху групата на чисто темпоралните наречия, отговарящи на въпроса *кога?*, а сред тях – върху наречията, които носят обща информация за времето, или представят по-абстрактно признаците предходност, едновременност, следходност с оглед на линейната представа за времето, ориентирани спрямо момента на говорене или друг ориентационен момент.

Обобщено класификацията на темпоралните наречия, която се предлага в това изследване, изглежда по следния начин: първото голямо микрополе е на т.нар. чисто темпорални наречия, които отговарят на въпроса *кога?*. В рамките на тази първа голяма група приемаме подялбата на наречията на две подчинени на нея микрополета: 1) първата група е на наречията с лексикално значение за време и наречията, ориентирани според обективната система за темпорална ориентация, основана на повтарящи се периодични движения, т.е. части от денонощието, седмицата, месеца, годината, сезона и под.; 2) второто микрополе е на наречията, които носят обща информация за времето, или представят по-абстрактно признаците предходност, едновременност, следходност, ориентирани спрямо момента на говорене или друг ориентационен момент, като тук се включват и други признаци: близост ~ отдалеченост, относителност ~ неотносителност, резултативност ~ нерезултативност, детерминативност ~ недетерминативност и др. Първото микрополе в рамките на макрополето на общата темпоралност се представлява от общата опозиция *разновременност ~ неразновременност*, като в рамките на разновременността се противопоставят *предходност ~ следходност*. В рамките на

предходността и следходността се проявяват и допълнителни признаци като *непосредствена предходност / непосредствена следходност, обща предходност / обща следходност, отдалечена предходност / отдалечена следходност*. Второто микрополе от лексикални модификатори е представено от наречия, при които темпоралните признаци се съчетават с други признаци, присъщи на други макрополета извън темпоралността, но свързани с нея. Основните три микрополета в рамките на това поле се представят от наречията, изразяващи повторителност във времето (темпорално-фреквентативните наречия), наречията, изразяващи продължителност във времето (темпорално-дуративните наречия), и наречията, изразяващи темпо, скорост и интензитет на действието във връзка с темпорални измерения, като границите между първите две микрополета са плавни и не са категорично очертани. Третото поле – на оценъчните наречия, е по-специфично. То е обособено според прагматични критерии – при него времето не се отчита спрямо някакъв обективен ориентационен момент, а спрямо средна норма или субективно приети критерии и най-общо изразява оценъчност спрямо темпоралния ориентир.

В трета глава се предлага функционално-семантичен анализ на избрана група лексикални темпорални модификатори в българския език с оглед на еквивалентите им в полския език. **За повечето от разглежданите тук лексикални единици това изследване представлява пръв детайлен прочит на семантиката и функцията им в ролята на темпорални модификатори**, както по отношение на българския език, така и по отношение на съответствията им в полския език. Лексикалните модификатори, които са представени в тази глава, са следните: *сега* и *тогава* спрямо полските им еквиваленти *teraz* и *wtedy*; *някога* и *веднъж* спрямо основните еквиваленти *raz*, *kiedyś*, *niegdyś*; ролята на наречието *отдавна* спрямо полските наречия *od dawna*, *dawno* и *dawniej*; наречията *рано* и *късно* като главни представители на оценъчните наречия заедно с полските им съответствия *wcześnie* и *róžno*; лексикалните модификатори с хибриден характер и сложна семантична структура *вече* и *още* и полските им еквиваленти *już*, *jeszcze*. Освен споменатите като основни съответствия се представят и допълнителни преводни възможности.

Наречията *рано*, *късно* и полските им функционално-семантични еквиваленти *wcześnie*, *róžno* се разглеждат като главни представители на групата на темпоралните оценъчни наречия. Те имат богата семантична структура и в рамките на изразяваните от тях значения понятието за норма може се изразява спрямо два вида темпорална

ориентация: спрямо обективната темпорална ориентация, когато се разглеждат значенията за начало или край на определен конкретен период от време, както и в значенията „преди съмване / след съмване“, и спрямо субективната темпорална ориентация, когато са индикатор, че нещо се случва преди или след установеното за това време или според някакви субективно възприети норми.

Елементът ‘време’, и то много често с резултативен нюанс, се открива в сложната семантична структура на лексемите вече в българския език и на *już* в полския език, представяни в опозиция с *още не/ jeszcze nie*. При поставянето на основен акцент върху резултативната им функция се разглеждат допълнително и други темпорални роли, които тези модификатори изпълняват основно в приглаголна функция. Редом с чисто темпоралните функции тези лексикални модификатори притежават и оценъчен елемент.

Наречията ‘някога’ и ‘веднъж’ са представители на семантичния тип наречия, изразяващи предходност, а в рамките на предходността те изразяват в по-общ смисъл неопределена предходност, която при определени обстоятелства може да бъде тълкувана също като отдалечена предходност. Докато ‘веднъж’ е насочено изцяло към миналия план, то ‘някога’ може да бъде изразител както на неопределена предходност, така и на неопределена следходност. Най-характерни функционално-семантични съответствия на наречието ‘веднъж’ в чисто темпоралната му функция са полските наречия ‘*raz*’ и ‘*kiedyś*’. Когато ‘някога’ означава неопределен момент в миналото, най-характерното съответствие в полския език е наречието *kiedyś*. Когато акцентът е върху отдалечената предходност, най-честото съответствие е *niegdyś*.

Наречията ‘сега’ и ‘тогава’ по произхода си се причисляват към групата на местоименните наречия и са основни представители на групата на показателните местоименни наречия за време. Ако ‘сега’ се свързва най-пряко с момента на говорене, който може да бъде разтегнат и в рамките на непосредствената предходност, и в рамките на непосредствената следходност – особеност, която му отрежда място в няколко микрополета, основното от които е на едновременността, или съвпадението с момента на говорене, то ‘тогава’ заема главно място в групата на относителните наречия и експлицира едновременност с момент, различен от момента на говорене.

Наречието ‘отдавна’ намира място в четири микрополета – в полето на отдалечената предходност (съгласно първото му значение), в полето на резултативността (съгласно някои от функциите му), в полето на дуративните наречия (съгласно второто

му значение) и в полето на оценъчните наречия. Най-точен негов еквивалент е полското наречие *dawno*. Чисто темпорална отнесеност тези наречия притежават в първото си значение, докато във второто им значение се открива и елемент на продължителност. По-различна е функцията на степенуваното наречие *dawniej*, което само формално е в сравнителна степен, докато семантично сигнализира най-общо предходност, която може да бъде както спрямо момента на говорене, така и спрямо друг ориентационен момент. Наречието '*od dawna*' е само частичен еквивалент на българското наречие '*отдавна*' (единствено във второто му значение). В същото време важен компонент в семантиката на наречията '*отдавна*' / '*dawno*' / '*od dawna*' е и оценъчността.

Теоретичната част на книгата завършва с **разширено заключение**, в което се обобщават приносните моменти и изводите от всяка една от главите.

Към теоретичния обзор са прибавени и **два индекса на използваните в работата темпорални модификатори** – за българския и за полския език, които могат да послужат както за целите на **практическото обучение**, така и за **основа при съставянето на речник на темпоралните наречия в българския и полския език**.

II. МОНОГРАФИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ, ОСНОВАВАЩО СЕ НА ЗАЩИТЕН ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД:

Лилия Иванова. *Плусквамперфектът в българския и полския език.*

Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2023, 292 с., ISBN 978-619-202-822-0

Настоящата книга е посветена на теоретичните проблеми около **семантиката и функциите на плусквамперфекта в българския език, на мястото и ролята на генетично идентичната форма в полския език, както и на функционално-семантичните еквиваленти на българския плусквамперфект в полския език**. Докато в съвременния български език плусквамперфектът е жива и активно употребявана форма, то в съвременния полски език плусквамперфектът вече не се приема за редовен член на глаголната система, но все още може да се срещне в художествените произведения от автори, творили през XIX или XX век. Систематизират се основните въпроси, засягащи формите, семантиката и употребата на плусквамперфекта в двата славянски езика, които са обект на изследването, както и

причините за отпадането му в полския език. На базата на широк илюстративен материал се анализират и функционално-семантичните съответствия на българския плусквамперфект в полския език.

III. НАУЧНИ СТАТИИ:

1. **Иванова, Л.** За категорията *време* в полската граматична традиция. // *Човекът и езикът универсум. Юбилеен сборник по случай 60-годишнината на доц. д-р Иван Чобанов.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2009, 145 – 150 ISBN: 978-954-423-504-8

В статията се представя категорията „време“, видяна през погледа на полските граматични от края на XVIII до началото на XX век. Това е период, в който се установява глаголната флексия в полския език и системата на полския глагол се оформя като сравнително завършена цялост. Вниманието се фокусира върху структурата на категорията, или броя на грамемите, изграждащи категорията ‘време’ в изявително наклонение.

2. **Кънчева-Иванова, Л.** За комбинацията от глаголна форма и *już* в полския език и преводните ѝ еквиваленти на български език. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, том 48, кн. 1, сб. А, 2010 – *Филология.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 487 – 493. ISSN: 0861-0029

В тази статия се обръща внимание на комбинацията от глаголна форма в минало време/плусквамперфект и *już* в полския език. Тъй като, както се оказва в процеса на работа, тази комбинация предполага по-особено внимание с оглед на преводните ѝ еквиваленти в българския език и на единното значение, което носи в полския език в определени случаи, тук се съсредоточаваме само върху един от възможните аспекти на появата ѝ. Особено внимание се отделя, от една страна, на случаите, в които *już* се съчетава с плусквамперфект, и от друга страна, на преводните еквиваленти на комбинацията от *już* и минало време в полския език.

3. **Кънчева-Иванова, Л. Форми за учтивост при обръщения в речевия етикет на съвременните българи и поляци. // Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Том 49, кн. 1, сб. А. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011, 215–226. ISSN: 0861-0029**

Статията разглежда приликите и разликите при употребата на формите за обръщения в българския и полския език. Културно-историческото развитие на носителите на тези два езика е довело до съществени различия, но също и до подобия при изразяване на учтивост в някои речеви ситуации. Анализът очертава както основните езикови въпроси, свързани с употребата на формите за обръщение *ty//pan, pani, państwo* в полския език и техните аналози *ти//Виe* в българския език, така и езиковите ситуации в ежедневието, на които те съответстват.

4. **Иванова, Л. За полските конструкции с глагола ‘mieć’ + страдателно причастие и техните аналози в българския език. // Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012, 291 – 300. ISBN: 978-954-423-797-4**

В полския език, подобно на българския и други славянски езици, съществуват конструкции с глагола ‘mieć’ и страдателно причастие (напр. *там to już zrobione*). В тази статия обръщаме внимание както на мястото на тези конструкции в полския език, на тяхното значение и условията относно употребата им, така и на техните аналози в българския език. Главен интерес представляват случаите, когато глаголът ‘mieć’ е в минало време.

5. **Кънчева-Иванова, Л. За резултативността в полския език (в съпоставка с българския език). // Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19 – 21 април 2012. Том първи. Езикознание. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, 21 – 27. ISBN: 978-954-07-3457-6**

В славянската глаголна система средствата за изразяване на резултат може да се разглеждат в различни аспекти. За глаголната система на съвременния български език е характерно, че са се запазили стари и са се граматикализирали

нови значения, които не са се съхранили (или поради редица развойни причини изобщо не са се появили) в другите славянски езици. Едно от тези значения е *результативността*. Полският език е представител на тази група славянски езици, в които темпоралната (а и като цяло глаголната) система значително се е опростила. В статията се показват някои от възможностите за изразяване на резултат в полския език в съпоставка с българския език.

6. **Кънчева-Иванова, Л. За ролята на лексикалните средства при изразяването на темпоралност в българския и полския език. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Том 50, кн. 1, сб. В, 2012. Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 394 – 402. ISSN: 0861-0029**

В тази статия разгледаме някои лексикални средства за изразяване на категорията ‘темпоралност’ в широкото ѝ разбиране. Ролята на лексикалните средства е особено важна в езици като полския, където липсва граматикализиран израз на значения като относителност и резултативност. Особен интерес за нас предизвиква взаимодействието между граматическите значения на глагола и лексикалните модификатори на тези значения в семантиката на изречението, като това е един от аспектите на взаимодействието между граматика и лексика в езика.

7. **Иванова, Л. За семантичната опозиция между лексемите *вече / още* в българския език и *już / jeszcze* в полския език. // *Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи*. (Сборник с доклади от конференцията, проведена на 05-06.10.2012 г.). Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2012, 178 – 185. ISBN: 978-954-680-846-2**

Лексемите *вече / już* и *още / jeszcze* имат висока честота на употреба както в българския, така и в полския език. Те имат слабо изразена конкретна семантика извън изказването, но представляват важна част от комуникативния акт, тъй като притежават способността да модифицират съдържанието на глаголната форма, с която се свързват. В тази статия обръщаме внимание както на общата им употреба, така и на възможностите да се съчетават с определени глаголни форми и по този начин да подчертават, дублират или изменят основното им значение.

8. **Кънчева-Иванова, Л. Отново за българския плусквамперфект и функционално-семантичните му съответствия на полски език. // *Topografia tożsamości*. Tom 2. Pod red. Agaty Firlej i Wojciecha Józwiaka. Seria Filologia słowiańska, nr 29. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM, 2012, 251 – 261. ISBN: 978-83-232-2438-9, ISSN: 1429-7612**

Централен обект на вниманието ни в тази статия представлява плусквамперфектът поради специфичната му ситуация в славянските езици. Докато в българския език този тип глаголни форми са живи и активно употребявани, то в полския език плусквамперфектът вече не се приема за редовен член на глаголната система, въпреки че все още може да се срещне (макар и много рядко), най-вече в художествени произведения от по-стари автори, където изпълнява предимно стилистични функции – използва се с цел да придаде архаичност, приповдигнатост или комичност [вж. напр. Kowalska 1976]. В статията се проследяват възможностите за предаване съдържанието, заложено в този тип български глаголни форми, на полски език, където те вече липсват.

9. **Иванова, Л. За семантиката и функцията на наречието *sega* в българския език и еквивалентите му в полския език. // *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Научни трудове*. Том 52, кн. 1, сб. А, 2014 (23 – 24 октомври). Филология. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски”, 2014, 342 – 352. ISSN: 0861-0029**

Наречието ‘*sega*’ в българския език притежава богата семантична структура, която не означава единствено момента на говорене. ‘Сега’ заема съществено място като едно от най-фреквентните темпорални наречия, основа на групата на показателните местоимения за време. В тази статия се опитваме да разкрием семантичния потенциал на това наречие, като представим и някои от функционално-семантичните му полски съответствия – например *teraz*, *zaraz*, *obecnie* и ролята им в полския език.

10. **Кънчева-Иванова, Л. За ролята на лексикалните средства при изразяване на граматичните значения *предходност*, *относителност* и *результативност* (върху материал от българския и полския език). // *Актуални проблеми на балканистиката и славистиката. Доклади от Втората международна***

конференция, проведена на 9 и 10 ноември 2012 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2014, 133 – 139. ISBN: 978-954-524-944-0

В българския език поради наличието на богатство от граматикализирани значения на глагола лексикалните единици обикновено дублират или дават допълнителна информация за локализацията или последователността на действията (или резултатите от действия), докато в полския език, където темпоралната система е сведена до три времена, а относителността и резултативността имат само изолирани прояви, контекстуалните маркери могат да изпълняват роля на основно средство за изразяване на дадени значения, като обикновено влизат в единен семантичен комплекс с граматичната форма, която поясняват. В тази статия се изследва ролята на лексикалните средства, служещи за изразяването на значенията *предходност*, *относителност* и *резултативност* в българския и полския език (напр. *вече / już*, *отдавна / od dawna*, *предварително / przedtem*, *тогава / wtedy* и др.).

11. **Иванова, Л. Темпорални модификатори с резултативна семантика в българския и полския език. // Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност Славянска филология (Благоевград, 16 – 18 октомври 2014 г.). Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2015, 55 – 61. ISBN: 978-954-680-976-6**

В тази статия се правят наблюдения относно функционирането на една група темпорални модификатори с резултативна семантика. Проблемът за изразяването на резултат в славянски езици като българския и полския може да бъде многоаспектно представен с оглед и на останалите средства, специализирани в изразяването на резултативност.

12. **Иванова, Л. Семантични типове темпорални наречия в българския и полския език. // Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури. Сборник от Дванадесетите международни славистични четения, София, 9 – 10 май 2014. Том първи. Езикознание. София: Университетско**

издателство „Св. Климент Охридски”, 2015, 295 – 301. ISBN: 978-954-07-4045-4

Темпоралните наречия представляват една от основните групи наречия както в българския, така и в полския език. В тази статия правим опит да намерим допирните точки при определянето на семантичните типове темпорални наречия в българския и полския език, базирайки се на изследванията на български и полски учени.

13. **Иванова, Л. За мястото на наречието като част на речта в полския език. // Да (пре)откриваш думите. Юбилеен сборник, посветен на проф. д.ф.н. Вера Маровска. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски”, 2015, 184 – 192. ISBN: 978-619-202-081-1**

Отговорът на въпроса какво е наречие, се оказва, че съвсем не е лесен поради разнородния както семантичен, така и функционален характер на този клас думи. Нееднократно в полското езикознание са търсени начини да се направи класификация на частите на речта според определени критерии, включително и на наречията. В статията се прави общ преглед на мястото на наречието в полското езиковедска литература, като се търсят сходствата и разликите при интерпретациите и видовете анализ на наречието като част на речта, а също и връзката на наречието с някои от другите части на речта (най-вече с частицата).

14. **Иванова, Л. Семантични и функционални особености на наречието *отдавна* в българския език и съответствията му в полския език. // *Славистиката – пътища и перспективи*. В чест на 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иванка Гугуланова. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски”, 2015, 120 – 133. ISBN: 978-619-202-083-5**

В статията се представя семантичният потенциал на наречието ‘отдавна’ в българския език и функционално-семантичните му еквиваленти в полския език. Разглеждат се наречията *отдавна* и *dawno* в двете им основни значения: ‘преди много време’ и ‘от дълго време насам’. Чисто темпорално значение тези наречия притежават в първото си значение, докато във второто си значение

се открива и елемент на количественост, тъй като се включва значение, свързвано с продължителността на действието или състоянието, или количественост на време.

15. **Иванова, Л. Темпорални наречия, изразяващи предходност в българския и полския език. // Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Филологически факултет. Славистика. Том 53, кн. 1, сб. В, 2015. Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски, 2015, 316 – 326. ISSN: 0861-0029**

Наречията, изразяващи предходност, представляват една от най-големите и най-интересните групи темпорални наречия в българския и полския език. В рамките на тази група се отделят по-малки групи, които се обособяват с оглед на различни критерии – близост/ отдалеченост до момента на говорене, ориентираност към момента на говорене или миналия ориентационен момент, изразяващи резултативност и др. В тази статия правим опит да представим и групираме темпоралните наречия, експлициращи предходност, в по-малки групи според техните семантични и функционални особености.

16. **Ivanova, L. За семантиката на наречието DAWNO в полския език и съответствията му в българския език. // Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie, 5 / 2016. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2016, 120 – 131. e-ISSN: 2449-8297**

В тази статия представяме наречието *dawno* в двете му основни значения: ‘преди много време’ и ‘от дълго време насам’ а също и степенуваната форма на наречието – *dawniej*. Наречието *dawniej*, което формално представлява сравнителна степен на *dawno*, получава самостоятелно значение, което повече или по-малко е откъснато от значението на изходното наречие. Проследяват се и функционално-семантичните еквиваленти на двете форми на това наречие в българския език.

17. **Иванова, Л. Темпорални наречия с оценъчна семантика в българския и полския език. // Пловдивски университет „Паисий Хилендарски” – България,**

Научни трудове, т. 57, кн. 1, сб. А, 2019 – Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 141 – 152. ISSN: 0861-0029

В статията се разглеждат оценъчните наречия в българския и полския език. Тази група наречия добавя експресивни и оценителни значения към темпоралната характеристика на цялото изказване. Оценъчните наречия съдържат преценката на говорещия от гледна точка на определена норма на локализацията на събитието по темпоралната ос или на неговата продължителност. Оценката се приема като най-яркия представител на прагматичното значение. В нея винаги присъства субективният фактор, който си взаимодейства с обективния, тъй като е свързана с личността на говорещия. От всички видове оценъчни наречия ние разглеждаме наречията, свързани с количественото оценяване, изразяващи субективно отношение във връзка с отстояние във времето, като: *навреме, рано, късно, скоро, отдавна* и др. и техните съответствия в полския език.

18. **Иванова, Л. Темпорални наречия за изразяване на отдалечена преходност в българския език и функционално-семантичните им съответствия в полския език. // *Bułgarystyka – tradycje i przyszłość. / Българистиката – традиции и бъдеще. Red. nauk. Adriana Kovacheva, Patryk Borowiak, Poznań: Polska Akademia Nauk, 2020, 129 - 138. ISBN: 978-83-63305-93-2***

Темпоралните наречия, изразяващи преходност, представляват една от най-големите и най-интересните групи темпорални наречия в българския и полския език. При наречията, които представят признака преходност по-общо, поради по-голямата им абстрактност на преден план изпъкват по-силно и други признаци, някои от които са близост или отдалеченост от момента на изказване: напр. *непосредствена преходност, обща преходност или отдалечена преходност*. В тази статия се опитваме да представим семантичния потенциал на група наречия, изразяващи *отдалечена преходност* в българския език, и функционално-семантичните им съответствия в полския език. Най-ярките представители на групата наречия, експлициращи отдалечена преходност в българския език, са наречията *отдавна, някога* и *веднъж* (в чисто темпоралното си значение). В статията представяме основните им функции с оглед на преводните им еквиваленти в полския език.

19. **Иванова, Л. Семантични особености на степените за сравнение при някои темпорални наречия в българския и полския език. // В безкрая вечен и незрим. Юбилеен сборник, посветен на проф. д.ф.н. Жоржета Чолакова. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 532 – 542. ISBN: 978-619-202-612-7**

В тази статия се представят степенуваните форми на наречията *рано* и *късно* в българския език в съпоставка с полските им функционално-семантични съответствия *wcześnie* и *róžno*. Основна задача е разкриването на семантичния потенциал на формите в сравнителна степен, синонимните отношения, в които влизат степенуваните форми с други темпорални наречия при трансформацията на значението, и функционално-семантичните съответствия на разглежданите български наречия в полския език и обратно.

20. **Иванова, Л. За наречията *веднъж* и *някога* като изразители на неопределена предходност в българския език и функционално-семантичните им съответствия в полския език. // *Славянски диалози*, година XIX, 2022, кн. 29. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 51 – 61. ISSN 1312-5346**

Наречията ‘някога’ и ‘веднъж’ са представители на семантичния тип наречия, изразяващи предходност, а в рамките на предходността те изразяват в по-общ смисъл неопределена предходност, която може да бъде тълкувана също като отдалечена предходност. Тук правим опит да изследваме функцията им като изразители на неопределена предходност в съпоставка с наречия с подобна семантика и функция в полския език.

ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ В ИЗСЛЕДВАНИЯТА СА СЛЕДНИТЕ:

1. Изследването на темпоралните наречия представлява първо съпоставително монографично изследване на функционално-семантичния потенциал на

темпоралните наречия в българския и полския език, представени като единна система.

2. Предлага се детайлна класификация на семантичните типове темпорални наречия със селектиран прилежащ инвентар от лексикални единици.
3. Представена е многоаспектната природа на темпоралните наречия, съчетаваща разнообразни семантични функции и прагматични аспекти.
4. Открито е ролята на темпоралните наречия при изразяването на времеви отношения, както по отношение на българския език, така и по отношение на полския език, където в определени случаи лексикалните модификатори представляват основно средство, определящо темпоралните отношения в изказването.
5. Изследва се както семантиката и функцията на темпоралните наречия, така и взаимодействието между граматическите значения на глагола и лексикалните модификатори в семантиката на изречението като един от аспектите на взаимодействието между граматиката и лексиката в езика.
6. Класификацията на наречията по групи е придружена от оригинално описание на семантичните функции на избрана група лексикални темпорални модификатори в българския език в съпоставка с полските им еквиваленти.
7. Изведени са индекси на лексикалните модификатори с темпорален компонент в българския и в полския език с описание на значенията (а при полисемантичните лексеми – основно в приглаголна функция), които могат да послужат както за целите на практическото обучение, така и като основа при съставянето на двуезичен речник на темпоралните наречия.
8. Постигнатите резултати от изследванията може да се използват както в практическото обучение, така и за целите на теорията на превода.

януари, 2023 г.

Изготвил:

(гл. ас. д-р Лилия Иванова)